

ПІДВІДОМЧІСТЬ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ

Ковалишин Олександр Романович,
асистент кафедри цивільного права

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

В статті висвітлюються проблеми підвідомчості корпоративних спорів; визначаються критерії визначення підвідомчості судових справ; з'ясовується можливість розширеного тлумачення кола суб'єктів корпоративних спорів; аналізується роль Верховного суду України у вирішенні конфліктів даної категорії.

Ключові слова: підвідомчість корпоративних спорів, суб'єктний та предметний критерії підвідомчості

В статье раскрываются проблемы подведомственности корпоративных споров; раскрываются критерии определения подведомственности судебных дел; определяется возможность расширенного толкования круга лиц корпоративных споров; анализируется роль Верховного Суда Украины в разрешении конфликтов данной категории.

Ключевые слова: подведомственность корпоративных споров, субъектный та предметный критерии подведомственности

Jurisdiction of the issues in corporate law

The article is dedicated to the problems of jurisdiction of issues in corporative law; there are characterized criteria of jurisdiction of law cases; the possibility of broader circle of issue in corporative law is ascertained. The role of Supreme Court of Ukraine is analyzed in solving of such conflicts.

Keywords: jurisdiction of the issues in corporate law, subjective and objective criteria of jurisdiction

Між учасниками господарського товариства часто виникають корпоративні спори пов'язані з діяльністю такої компанії. Власникам корпоративних прав вирішити спір самостійно не завжди вдається. Тому вони змушені вдаватися до судової форми захисту своїх прав та інтересів. При зверненні до суду за їх захистом виникають проблеми пов'язані з визначенням підвідомчості корпоративних спорів. Проблема притаманна вирішенню правового спору будь-якого характеру. Тим паче вона є відчутною при розв'язанні корпоративних спорів в судовому порядку у зв'язку з наявністю особливих суб'єктів, а саме, учасників господарських товариств, якими, зокрема, можуть виступати фізичні особи.

Підвідомчість судових справ відіграє важливу роль в системі забезпечення правосуддя, оскільки є елементом системи, що забезпечує право особи на звернення в компетентний суд. Як зазначав ще

І.Г.Побірченко, підвідомчість виступає як міжгалузевий інститут права, що виконує функцію механізму розподілення правових спорів між різними юрисдикційними органами[1, с. 9].

Проблема підвідомчості корпоративних спорів свого часу вивчали ряд українських вчених серед яких С.Ф.Демченко, В.С.Кравчук, В.В.Соловійова, І.В.Спасибо-Фатєєва, С.В.Томчишен, та ряд російських вчених таких як Р.С.Вахітов, Н.Ф.Виноградська, П.С.Дружков, Т.М.Машкіна, Є.Ю.Пашкова, М.Л.Скуратовський, В.В.Ярков, В.А.Устюжанінов та інші. Кожен з вище названих вчених досліджував окремі аспекти даного правового інституту. Разом з тим необхідно відмітити, що не всі колізійні моменти були висвітлені в їхніх працях.

Тому метою статті є аналіз особливостей підвідомчості корпоративних спорів. Завдання дослідження полягає в тому, щоб розкрити сутність критеріїв, що застосовуються при встановленні підвідомчості спорів, що впливають з корпоративних правовідносин. Так само важливо встановити суб'єктний склад корпоративного спору.

Підвідомчість будь-якої судової справи визначається певними критеріями. Необхідність застосування критеріїв підвідомчості обумовлюється тим, що неможливо в законодавстві встановити вичерпний перелік корпоративних спорів, які вирішуватимуться конкретним судом. В законі закріплюються лише загальні правила щодо віднесення спору про право до того чи іншого суду а також окремі винятки з нього, які законодавець вважає за потрібне встановити з тих чи інших причин.

При визначенні підвідомчості корпоративних спорів важливими є два критерії: суб'єктний та предметний. Суб'єктний критерій підвідомчості полягає в тому, що суб'єктами корпоративних спорів можуть бути учасники господарських товариств (в тому числі такі, що вибули) та саме товариство. Але даного критерію недостатньо, адже спектр спорів, які можуть виникнути між учасником та господарським товариством є досить широким. Не завжди такі спори є корпоративними за характером, тобто

пов'язані з участю в господарському товаристві. Так, наприклад, за умови застосування лише цього критерію, в господарських судах розглядали б трудовий спір про звільнення генерального директора акціонерного товариства, який одночасно є акціонером цієї компанії. Аналогічно без з'ясування змісту правовідносин спір про спадкування корпоративних прав так само міг би розглядатися в господарському суді, хоча такі правовідносини не є корпоративними.

Предметний критерій підвідомчості полягає в тому, що до відання господарських судів належать лише ті спори, предметом яких є корпоративні відносини. Предметний критерій відображає характер спірного правовідношення. Він притаманний всім категоріям справ, що розглядаються в господарських судах.

Ще до недавнього часу корпоративні спори визначалися за загальною підвідомчістю. Це зумовило ситуацію, коли однорідні за предметом, але різні за суб'єктивним складом, спори вирішувалися в господарських судах та загальних місцевих судах. Суди в свою чергу виносили різні рішення. Становище змінилося з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів»[2]. З цього моменту справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів, розглядаються в порядку господарського судочинства.

Зміни внесені вище згаданим Законом до ч.1 ст. 12 Господарсько-процесуального кодексу України мали однозначно прогресивне значення. По-перше, справи в порядку господарського судочинства вирішуються значно швидше ніж в місцевих судах загальної юрисдикції. По-друге,

нівелювалася можливість недобросовісних сторін спору залучати учасників господарських товариств, які є фізичними особами, для затягування процесу, оскільки в таких випадках справа переходила до місцевого суду загальної юрисдикції і її розгляд починався заново.

Разом з тим, слід зауважити, що Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» лише в дуже загальних рисах визначив предмет та коло суб'єктів корпоративних спорів, які вирішуються в господарських судах. Частково ясність щодо підвідомчості корпоративних спорів внесла Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 24.10.2008 року «Про практику вирішення корпоративних спорів», яка роз'яснила особливості віднесення того чи іншого спору до відання господарських судів[3].

Але існує ряд колізійних моментів у зв'язку з спеціальною підвідомчістю корпоративних спорів. Вони зумовлені застосуванням різних підходів до тлумачення норми ч. 1 ст.12 ГПК України, а саме буквального, системного, логічного. До прийняття Постанови Пленумом ВСУ «Про практику вирішення корпоративних спорів» суди керувалися в своїх діях Роз'ясненнями Вищого господарського суду України. Роз'яснення Пленуму Вищого господарського суду України були обов'язковими для системи господарських судів. Але разом з тим ними не зобов'язані керуватися місцеві загальні суди, які буквально тлумачили норму ч.1 ст.12 ГПК України, а не розширено чи звужено. Внаслідок цього існували прецеденти різних рішень з однакових за суттю корпоративних спорів.

Відповідно до ч.1. ст. 47 Закону України «Про судоустрій» саме Верховний Суд України забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції[4]. З положень даного Закону випливає, що саме ВСУ як найвища судова інстанція повинен давати роз'яснення законодавства щодо спорів, при вирішенні яких виникають труднощі щодо

застосування правових норм. Тим більше це важливо у зв'язку з тим, що корпоративні спори лежать на межі цивільної та господарської юрисдикції. Тому, на нашу думку, надалі роз'яснення про розширене або звужене тлумачення законодавства, що стосується підвідомчості, повинен давати саме Верховний Суд України.

Відповідно до ч. 3. ст. 167 Господарського кодексу України під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. В ч.1 ст. 167 ГК України зазначається, що корпоративні права - це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами[5]. Визначення корпоративних правовідносин, яке дається в ГК України є недостатньо конкретизованим. Тому погоджуємося з думкою С.В.Томчишена та В.В.Соловйової, які зазначають, що колізії виникають також у зв'язку з вживанням надто загальних словосполучень «справи, що виникають із корпоративних відносин», а також «пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства»[6, с. 73]. З таких законодавчих формулювань не завжди чітко розуміється, які спори розв'язуватимуться в місцевих господарських судах.

Слід зауважити, що існує чимало спірних думок з приводу непідвідомчості спорів за участю виробничих кооперативів господарським судам. В п.3 Постанови Пленуму Верховного Суду України зазначається, що спори за участю кооперативів не розглядаються господарськими судами. Мотивується це тим, що виробничий кооператив не є господарським товариством, а значить не може бути суб'єктом корпоративних правовідносин. Такої точки зору законодавця не підтримує ряд науковців.

О.М.Вінник зазначає, що кооперативи входять до складу корпоративних форм інвестування[7, с. 103]. На думку І.В.Спасибо-Фатєєвої спори між учасниками (членами) виробничого кооперативу та цим кооперативом можна вважати корпоративними[8, с. 102]. Підтримує дану думку І.В.Лукач, який підкреслює, що кооперативи є корпоративними підприємствами, суб'єктами корпоративних відносин[9, с. 67].

Справді у відповідності до ч. 1 ст. 163 Цивільного кодексу України виробничим кооперативом є добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових внесків[10]. Як бачимо, у виробничого кооперативу є чимало спільного з господарськими товариствами. Це, зокрема, наявність особистого членства в діяльності організації, субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом. Спільним для господарських товариств та виробничого кооперативу є можливість брати участь в управлінні справами підприємства. Всі вищенаведені аргументи дають підстави вважати за доцільне розгляд спорів між виробничим кооперативом та його учасниками як корпоративних спорів.

Цікавою є позиція начальника управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України І.В.Бейцуна, який акцентує, що спори, пов'язані з діяльністю інших юридичних осіб, є за своїм змістом близькими до спорів, що виникають з корпоративних відносин[11, с. 114]. Автор має на увазі інші види підприємств окрім господарських товариств, в яких також може бути декілька засновників. На нашу думку, це особливо помітно при аналізі приватного підприємства з двома засновниками. На практиці склалося так, що при розробці установчих документів для даної організаційно-правової форми засновники керуються законодавством, що регламентує діяльність товариства з обмеженою відповідальністю. Так само в процесі діяльності приватне підприємство з двома засновниками

керується правовими нормами, що регулюють діяльність товариства з обмеженою відповідальністю.

Виникають колізії пов'язані з підвідомчістю справ між власником цінних паперів та реєстратором, який здійснює діяльність щодо ведення реєстру власників іменних цінних паперів. Тут треба зазначити, що реєстратор не є суб'єктом корпоративних правовідносин. Але в п.5 Постанові Пленуму ВСУ зазначається, що якщо ведення реєстру власників іменних цінних паперів здійснює реєстратор в якості сторони, то у справі за позовами щодо внесення змін до системи реєстру повинні залучатися як сторони відповідне акціонерне товариство та реєстратор[3].Тобто така категорія справ є підвідомчою (підсудною) господарським судам і в тому разі, якщо однією з осіб, які беруть участь у справі, є фізична особа.

Згідно ст. 5 Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» право власності переходить до нового власника з моменту зарахування їх на рахунок останнього у зберігача[12]. Як вже зазначалося вище в п. 5 Постанови Пленуму ВСУ зазначається, що спори між акціонером та реєстратором розв'язуються в порядку господарського судочинства із обов'язковим залученням акціонерного товариства. Наприклад, спір може виникнути з приводу недостовірних відомостей про акціонера, які містяться в реєстрі або відмови внести зміни в нього. Але в постанові нічого не зазначено про осіб, які набули право на акції, але права яких не були внесені в реєстр реєстратором. Може виникнути ситуація, коли особа акції придбала, а реєстратор з певних причин відмовляється вносити дані в реєстр. І в першому і в другому випадку, предметом спору будуть однакові правовідносини. Таким чином, однорідні за предметом спори розв'язуватимуться в різних судах. Фактично розгляд позовів з одним і тим же предметом в різних судах нівелює принцип превалювання предмету спору над суб'єктним складом спору.

Ряд вчених, серед яких О.А.Кухарєва, вважають, що до корпоративних спорів варто віднести спори за участю інвесторів[13, с. 76]. Мотивується це тим, що інвестори зацікавлені в ефективному функціонуванні господарських товариств, а тому мають право на захист своїх інтересів в судовому порядку на рівні з учасниками господарських товариств. З цього приводу варто зазначити, що інвестори — це суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових цінностей в об'єкти інвестування. Вони можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Але інвестори не є учасниками господарських товариств і не приймають безпосередньої участі в створенні, управлінні товариством та розподілі його прибутку. Відповідно вони не наділені тією сукупністю прав, якою володіє учасник підприємства. Тому вважаємо, що така пропозиція розширення кола суб'єктів корпоративного спору є надмірною.

Позитивним моментом у вирішенні проблем пов'язаних з підвідомчістю корпоративних спорів є те, що в ч.1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» чітко прописано неможливість розгляду корпоративних спорів в третейських судах. Іншої думки притримується у своїй статті В.М.Кравчук. Він вважає, що корпоративні спори можуть бути передані на вирішення третейського суду, а третейський запис (угода про передачу спору на вирішення третейському суду) може бути частиною установчих документів[14, с. 75].

На нашу думку, така точка зору заслуговує на увагу. Разом з тим, як відомо, для розгляду в третейському суді, необхідним є погодження всіх потенційних сторін такого спору та укладення третейської угоди. У корпоративних конфліктах коло можливих суб'єктів спору досить значне. У зв'язку з цим третейське застереження видається складним в плані практичної реалізації.

Таким чином, наведені вище колізії розкривають лише невелику частку тих проблем, які пов'язані з підвідомчістю корпоративних спорів. Це зумовлено недостатньою повнотою роз'яснень, які надаються вищими судовими інстанціями. Вважаємо, що потрібно вносити зміни шляхом додаткового тлумачення законодавства в постановах Пленуму Верховного Суду України.

Список використаних джерел:

1. Побирченко И.Г. Подведомственность хозяйственных споров. – К., - 1969. – 89с.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» №483-V від 15 грудня 2006року // Відомості Верховної Ради України. - 2007. - №9. - Ст.77.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» №13 від 24.10.2008 року // Вісник Верховного Суду України. - №11. – 2008.
4. Закон України «Про судоустрій» №3018-ІІ від 07.02.2002року // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - №27-28. - Ст.180.
5. Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 11. – Ст. 462.
6. Томчишен С.В., Соловйова В.В. Проблемні питання визначення підвідомчості справ у спорах, пов'язаних з корпоративними відносинами у господарських товариствах // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2007. - №2-3 (3-4). – С.69-85.
7. Вінник О.М. Інвестиційне право. – К.: Юридична думка, 2005. – 568с.
8. Спасибо-Фатеева І.В. З'ясування поняття та змісту корпоративних відносин та корпоративних прав як передумова вирішення корпоративних спорів. - Вісник господарського судочинства. - 2007. - №6. – С. 99-104.

9. Лукач І.В. До питання про визначення кооперативів як суб'єктів корпоративних відносин. - Вісник господарського судочинства. - 2008. - №6. – С. 59-67.
10. Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 11. – Ст. 461.
11. Бейцун І.В. Проблемні питання практики розгляду судами корпоративних спорів. - Вісник господарського судочинства. - 2007. - №6. – С. 113-119.
12. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» №710/97 від 10.12.1997року // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - №15. - Ст.67.
13. Кухарева О.А. Защита прав акционеров в арбитражном процессе. – Дис. ... канд. юрид. наук: Специальность 12.00.15 - Гражданский процесс; Арбитражный процесс. – Москва, 2006. – 166с.
14. Кравчук В.М. Підвідомчість корпоративних спорів // Вісник господарського судочинства. – 2007. - №4. – С. 69-75.